

UDK: 792.077(497.5 Silba)"1918/1945"

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 26. 4. 2017.

Prihvaćen za tisak: 1. 12. 2017.

TEODORA VIGATO

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, HR – 23000 Zadar

tvigato@unizd.hr

DRAMSKI AMATERIZAM NA SILBI IZMEĐU DVA RATA

Između dva rata na otoku Silbi u okviru Marijine kongregacije djevojke su uvježbavale i uspješno izvodile amaterske kazališne predstave. Kazivačice Vjekoslava Lovrin i Josipa Matulina u poodmaklim su se godinama prisjećale sadržaja predstava, glumaca koji su glumili pojedine uloge, kostima u koje su bile odjevene i izgleda pozornice. Dobro su se prisjećale predstava: *Nađena kćerka*, *Strpljen spašen* i *Smrt Janje*, a od šaljivih su jednočinki spominjale: *Dvije gluhe*, *Čarobna čorba* i *Čarobna svijetla*. Predstavu *Novi Romeo* s muškim i ženskim glumcima-amaterima uvježbala je učiteljica Angela Žorž koja je ujedno i režirala prigodne predstave *Snjeguljica* i *sedam patuljaka* i *Sveti Mikula*. Repertoarna se specifičnost silbenskih amaterskih predstava temelji na melodrami i lakim komedijama. Autorica je ovoga rada promatrala silbenski amaterizam u kontekstu svakodnevice kako bi objasnila uzroke nastanka izoliranoga i specifičnoga dramskog izraza.

KLJUČNE RIJEČI: *dramski amaterizam, Marijina kongregacija, silbenska svakodnevnica*

Uvod

Dramski amaterizam¹ u Silbi pratimo od 1927. godine kada su na Silbu došle časne sestre koje su počele podučavati mlade djevojke zbornomu pjevanju i *deklamiranju*.² Fenomen je dramskog amaterizma na Silbi izoliran i ne možemo ga izučavati u kontekstu cjelokupnoga kazališnog života sjeverne Dalmacije, a s druge strane nemamo podataka da su se izvodile bilo kakve scenske igre gostujućih amaterskih družina u 19. stoljeću ili početkom 20. stoljeća. Prema pričama kazivačica³ pokušavamo rekonstruirati organizatora amaterskih predstava,

¹ Koristimo termin *dramski amaterizam*, a ne *primijenjeno kazalište* koji preporuča Darko Lukić zbog toga što je u Silbi publika bila posve pasivna. Naime, još iz 19. stoljeća vrlo je jasno u kazalištu ostvarena fizička razdijeljenost gledatelja od predstave. (Lukić 2016: 127) Ljubomir Maraković (1926) predlaže naziv *nestručna pozornica* koji nije prihvaćen u široj uporabi.

² Kazivačice su upotrebljavale riječ *deklamirati* koja je prema Đurđi Škavić (1999: 59) prvotno označavala umjetničko govorenje, a danas besadržajno ili izvještačeno govorenje.

³ Razgovarali smo 12. kolovoza 2001. s kazivačicama Vjekoslavom Lovrin, rođenom Baćilo (1911. – 2010.), i Josipom Matulinom, rođenom Gašparov (1910. – 2004.), koje su u kasnim godinama života vrlo živo prepričavale svoje uloge.

repertoar, amatere-glumce, način glume, kostime, rekvizite i scenografiju. Dramski su amaterizam organizirali svećenik i časne sestre s djevojkama okupljenima u Marijinoj kongregaciji te učiteljice koje su dolazile službovati na Silbu. Potom dramske amatere stavljamo u kontekst društvenoga života na Silbi, ali ujedno i čitamo amaterizam u Hrvatskoj. U pričama kazivačica pronalazimo sve elemente dramskog amaterizma jer je silbenski dramski amaterizam bio sporadičan, nesustavan i nepredvidiv, i kazališna događanja nisu imala kontinuiteta.⁴ S druge strane predstave nisu bile vezane za kalendarske i životne cikluse pa ih ne možemo povezati s folklornim kazalištem. (Čale Feldman 1995: 235–237) Naime, metodološki obrazac za proučavanje neprofesionalne kazališne djelatnosti na Silbi ne možemo tražiti u folkloristici⁵, već više pripada teatrologiji. Također, silbenski dramski amaterizam ne možemo tretirati kao pučki teatar jer se termin pučko kazalište odnosi samo na povijesno i nacionalno omeđenu dramsko-kazališnu vrstu utvrđiva podrijetla i strukturnih značajki. (Batušić 1978: 11)

Poslužili smo se teatrološkom analizom jer su kazivačice rekonstruirale izvođenje predstave kao finalnoga produkta. O izboru teksta nisu odlučivali izvođači, već bi časne sestre donijele tekst. Postojala je podjela uloga po fahovima i jedna od kazivačica, Vjekoslava Lovrin, kazala je kako je više voljela igrati komične uloge. Kazivačice su potom potvrdile da su dugo uvježbavale svoje uloge. Ulogu redatelja preuzimale su časne sestre i učiteljice. Poznata su nam imena glumaca-amatera. Znamo kakav je bio status kazališne grupe i također znamo kakva je bila publika i njezina recepcija. Predstave su se izvodile jedanput, iznimno bi se reprizirale.

Silbenski je dramski amaterizam bio čvrsto i na posve specifičan način uklopljen u socijalni realitet koji ga je generirao. Pobožni Silbenjani, kako u knjizi *Silba* ističe Ljubomir Jurić (1910: 15), vrlo su rado prihvatili Marijinu kongregaciju

⁴ Prema mišljenju Čale Feldman (1995: 236) dramski amaterizam može biti početni stadij i prirodni temelj profesionalizmu ili uprizorenje svakodnevice. Regina Bendix (istaknula Čale Feldman) pokušava amatersko kazalište poistovjetiti s različitim koncepcijama visoke i vrijedne umjetnosti. Naime, ona se pita koliko se vremena posvećuje pokusima, a po pričanjima kazivačica jako su puno vježbali. Drugo pitanje se odnosi na činjenicu koliko su uspješno savladavali kazališne tehnike, a jedna od kazivačica nam je opisivala način kako je učila uloge i kako se ponašala na sceni iz čega možemo zaključiti da je intuitivno osjećala život na sceni. Potom se pita što neki pojedinci dobivaju glumom i kako gluma oblikuje njihov život. Kazivačice su se sjećale svake izvedbe, a neke su dijelove predstave znale napamet u dubokoj starosti.

Darko Lukić (2016: 19) uvodi termin "kazalište zajednice". On se poziva na razmišljanje Richarda Schechnera koji je proučavajući repertoar naveo sedam povezanih funkcija izvedbe: zabava, birani sadržaji kojima se na razne načine stvarala ljepota, promjena identiteta, stvaranje ili odgajanje zajednice, poučavanje, nagovaranje ili uvjeravanje te djelovanje u području svetoga i demonskoga.

Vladimir Krušić promatra kazališni amaterizam prema repertoarnim usmjerenjima, tipovima organizacije ansambla, obvezama koje on nastoji ispuniti u svojim sredinama te teatarskim modelima koje slijedi. (Krušić 1980: 128–131) Dramski amaterizam Tihomil Maštrović, Ranka Mesarić i Lada Feldman Čale kao selektori za Susret kazališnih amatera 2003. promatraju u kontekstu repertoara pa na prvo mjesto postavljaju pučku dramu, potom preinake klasika i autorske predstave. Mesarić i Čale Feldman spomenutim žanrovima dodaju još predstave za djecu. (Đerđ 2006)

⁵ Ljubomir Marković (1929) u priručniku *Pučka pozornica, bit i uspjesi nestručne pozornice* pored praktičnih savjeta oko uređenja scene i oko scene navodi teme koje preporučuje za izvođenja na pučkoj sceni: *Pasijanske igre u Oberammergau, Prikazivanje Muke Isusove u Koprivnici, Obnova Posvetilišta Abramova, Prikazanje o sv. Pafnuciju, Mali vrtec ograjen, Prigorska svadba.*

koja je organizirala njihov kulturni život, a s druge strane časne sestre zajedno sa župnikom mogle su odgajati silbensku mladež u katoličkome duhu na neformalan način i izvan crkve. Dobro kazalište može poslužiti širenju kulture kao zabava, ali i kao pouka. Ono djeluje na svoje gledatelje koji se zajedno s glumcima vesele, smiju ili plaču, ili pak razmišljaju ili mogu učiti o mudrosti. Naime, duh čovječji ima potrebu riječima izraziti sve ono što se oko njega zbiva i da ta riječ bude bliža *savršenstvu božjem*. (Šarinić 1926: 36) Religiozne ideje su zajedničke i glumcima i publici i ključne su za stvaranje *kolektivne psihologije*. (Maraković 2019: 67) U publici sjede zajedno i kapetani sa svojim ženama i obični mornari, i ribari, i obični radnici.

Na Silbi su se u sklopu Marijine kongregacije izvodile predstave *Nađena kćerka*, *Strpljen spašen*, *Smrt Janje*, *Smrt Marijina*, *Dvije gluhe*, *Začarana čorba* i *Začarana svijeca*. Dvije učiteljice su također priređivale predstave pa je učiteljica Angela Žorž, koju su zvali "Maještra Slovenka" jer je na Silbu došla iz Slovenije, uvježbala predstave *Snjeguljica* i *sedam patuljaka*, *Sveti Mikula* i *Novi Romeo*, a učiteljica Marija Cibelić *Katarina Zrinska u tamnici* i *Proslava hrvatske himne*. Kazivačice Vjekoslava Lovrin i Josipa Matulina spominjale su još i glumice: Maricu Lovrović, Jovaninu Grandić, Margaritu Mavro, Jovaninu Marinić, Ninu Rajković, Milku Marinić, Doru Gašparović, Meri Baćilo, Brunu Lovrović, Elviru Bogdanić, a od muških uloga ističu Gajetana Rasola, Marija Lovrovića i Antu Kuljerića.

O ŽIVOTU NA SILBI IZMEĐU DVA RATA

Dramski amaterizam se pojavio u doba kada je silbensko pomorstvo naglo propalo dolaskom parnoga broda koji je zamijenio jedrenjake. Drugi udarac doživljava Silba kada je vinograde uništila filoksera od čega se vinova loza nikada nije oporavila. (Bošnjak 1961: 21) Iz povijesti Silbe izdvajamo činjenicu kako su Silbenjani bili vrsni pomorci, a Silbenke su ostajale kući i obrađivale zemlju.⁶ S jedne strane imamo patrijarhalno odgojene silbenske pomorce koji čuvaju temeljne vrijednosti kao što su obitelj, domoljublje, vjera, a s druge strane susrećemo se s naprednim onovremenim shvaćanjima u stalnim kontaktima s naprednim svijetom. (Starešina 1973: 417–419) Prema navođenju Ljubomira Jurića (1910.) Silba je bila neposredno pred prvi svjetski rat *sijelo hrvatske općine* kojoj pripadaju još Olib, Premuda (Dlačnik), Ist, Zapuntel, Brgulje, Molat i Skarda. Silbenjani su vrlo pobožni i umjereni ljudi. Od 1907. na Silbi se nalazi mješovita pučka škola, dekanatski ured, čitaonica Kulturno-prosvjetnoga društva "Bog i Otadžbina", potrošačko-obrtna zadruha, oružnička i financijska postaja, carinski i lučko-zdravstveni ured, Javna dobrotvornost, Lloydovo, Ugarsko-hrvatsko parobrodarsko društvo i parobrodarsko društvo *Dalmatia*, tvornica za priređivanje srdela u kutijama, četiri prodaje duhana, udobna gostionica i desetak trgovina. (Jurić 1910: 18) Što je sve

⁶ Kuće su zidanice, izvana ožbukane i obijeljene i imaju *gustjernu*. (Jurić 1910) U Silbi se moglo naći i primitivno pokućstvo, ali i namještaj građanskoga tipa. Osim rublja i odjeće od domaćega platna izrađenoga kod kuće, Silbenjani i Silbenke posjeduju finu odjeću građanskoga kroja nabavljenu u stranim lukama. Uz kuhinjski pribor i posude od drva i gline jednostavne domaće izrade nalazi se fini porculan, staklo i metal. (Starešina 1971: 58)

od navedenoga nastavilo djelovati i nakon Prvoga svjetskog rata, nije nam poznato. Međutim, znamo kako su bili poznati silbenski sir i vuna pored paškoga, olipskoga i bračkoga. (Baković 1956) U razdoblju između dva rata sagrađena je sirana 1926. (Baković 1962)

U sjeni burne silbenske povijesti razvija se aktivan kulturni život koji sadrži plesove, zorno pjevanje i dramski amaterizam. S jedne strane nestalo je materijalnoga bogatstva, ali su ostale duhovne navike koje su se povezale s nastojanjima svećenika i časnih sestara i nije bilo nikakvih prepreka da s mladim djevojkama pod okriljem crkvenih institucija organiziraju kazališno-amaterski život.

U Silbi su između dva rata djelovali Marijina kongregacija i Društvo mladih križara i mladih križarica. Iz kronike Zavoda sv. Fauste Klanateljica Krvi Kristove na Silbi koja se nalazi u Samostanu sv. Fauste saznajemo malo podataka o postojanju dramskog amaterizma. Kronika je pisana povremeno, ali se ipak mogu iščitati osnovni događaji koji su obilježili život na otoku između dva rata. Umirovljeni je župnik na Silbi don Šime Lovrović 1927. zamolio časnu majku Luciju Kulier, provincijalku č. s. Klanateljica Krvi Kristove u samostanu Nazaret kraj Banja Luke da otvori na Silbi zavod te pošalje svoje sestre kako bi osnovale dječji vrtić i poučavale djevojke ručnomu radu i kućanstvu. Osigurao im je smještaj u privatnoj kući gospodina kapetana Zamarije Rasola koji je besplatno ustupio jedan dio kuće u tu svrhu. Prve su tri časne sestre bile: predstojnica č. s. Mihaela Luskar⁷ koja je podučavala djevojke ručnomu radu i predavala kućanstvo, č. s. Petronila Mišić koja je organizirala i vodila dječji vrtić te č. s. Pijar koja se brinula o kuhinji.⁸ Iste godine, 1927., osnovana je i Marijina kongregacija za djevojke pod vodstvom sestara. Župnik je nastojao da se pripoji Rimskoj kongregaciji sa svim oprostima što ih uživa kongregacija. Zabilježeno je 1928. kako je jedan ili više puta godišnje zavod s članicama kongregacije i djecom iz dječjega vrtića priređivao razne vjerske i odgojne priredbe u prostorijama *mjesne potrošne zadruga*. Nisu zabilježeni naslovi predstava ni izvođači. Godine 1932. uzima zavod na sebe skrb oko širenja crkvene glazbe. Djevojačko-crkveno-pjevačko društvo za veoma kratko je vrijeme naučilo teoriju glazbe, razne mise, pjesme, litanije da je svake nedjelje i blagdane pjevalo u župnoj crkvi uz pratnju orgulja koje svira č. sestra.

Kronika Marijine kongregacije nalazi se u župnome uredu na Silbi. Zapisano je osnivanje kongregacije i izbor novoga poglavarstva te dvije sjednice. Zapisivalo se u prosincu što se događalo tijekom cijele godine odnosno vodilo se računa uglavnom o članstvu, a nemamo podataka o njihovom radu.⁹

⁷ Kazivačica Joza Matulina kaže kako ih je *deklamirati i predstavljati učila časna Mihaela*.

⁸ Godine 1929. premještena je č. s. Peronila Mišić i na njezino je mjesto došla č. s. Angela Jus koja se brinula o odgoju djece, a potom na Silbu dolazi i č. s. Agnihina Kajtua. Godine su 1929. u samostanu boravile još tri sestre: č. s. Ernestina Domitrović koja je bila na Silbi na oporavku i pomalo radila s djecom u dječjem vrtiću, č. s. Cagulina Kajtua koja je svirala u crkvi kod službe Božje i č. s. Karmela Franke koja se brinula o kuhinji.

⁹ *Marijina kongregacija* osnovana je požrtvovnošću župnika i dekana Hinka Brnetića. Članice Marijine kongregacije postaju dionikom svih onih milosti i plodova, svih povlastica i oprosta što ih je sveta Rimaska crkva, glavnoj rimskoj kongregaciji podijelila. Na blagdan Velike Gospe primljeno je 14 djevojaka jer su se pokazale revne u vršenju pravila Marijine kongregacije te su jednoglasno primljene i potvrđene za Marijinu djecu. Na drugoj stranici je opisan obred primanja u Marijinu kongregaciju: 8. prosinca 1927.

Župnik na Silbi 1936. osniva Društvo mladih križara i mladih križarica. Iako ta društva vodi župnik, ipak mu pomaže i zavod sestara. Godine 1938. osnovano je Križarsko sestrinstvo, a činile su ga članice Marijine kongregacije. Svu skrb za predstave, koje više puta na godinu priređuju križarice, mali križari, male križarice i dječji vrtić, uzima zavod na sebe.

AMATERSKE PREDSTAVE U SILBI

U predstavama koje su se uvijek bavale u organizaciji Marijine kongregacije igrale su samo žene pa su i muške uloge bile povjerene ženama.¹⁰ Pretpostavljamo kako su se birale predstave u kojima su uglavnom prevladavali ženski likovi. Položaj je žene na Silbi još u doba ekspanzije pomorstva, a tako i u razdoblju između dva rata, specifičan.¹¹ Žena je dugo vremena ostajala sama pa je bila samostalnija od onih žena koje su brigu o kući i oko kuće prepuštale muškim članovima obitelji. Tako možemo kazati da je na Silbi bila stabilna demokracija pa je feminizam spletom okolnosti podrazumijevao legitiman sadržaj *mainstreama* amaterskoga kazališta i žene nisu mogle biti potlačene, i mogle su se angažirati u amaterskome kazalištu. (Lukić 2016: 181) Kazivačice su ispričale sadržaje predstava koje su pripremale kao članice Marijine kongregacije. Davale su ozbiljne i komične predstave. Od ozbiljnih predstava zapamtile su predstave *Nađena kćerka*, *Strpljen spašen*, *Smrt Janje* i *Smrt Marijina*.

Nismo ušli u trag tekstu predstave *Nađena kćerka*. Radnja se događa u Rimu pa su po prisjećanju kazivačica izvođači bili obavijeni svilenim komadima platna i pokriveni po glavi, prisjećaju se kazivačice. Glavna je junakinja Kornelija (Marica Lovrović) bila jako nesretna jer je netko njezinu kćer ukrao. U kući je imala mnogo ropkinja među kojima je odabrala jednu, Verđiniju (Vjekoslava Bačilo), za koju je pretpostavila kako bi mogla biti njezina kći. Sve su ropkinje bile na nju ljubomorne pa je postala predmetom njihovih podmetanja. Jednoga dana došla je jedna ropkinja tražiti zadovoljštinu jer je ukrala Kornelijino dijete. Naime, dijete je otela ropkinja koja je ukradeno dijete prodala i majka je kupila vlastitu kćer. Ropkinja, koja je ukrala dijete, bila je kršćanka i zato je tražila oprost grijeha. Na kraju drame

u osam sati ujutro, na dan Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije članice su skladno pjevale za vrijeme svete mise i zajednički pobožno primile svetu pričest. Popodne u tri sata bio je "dirljiv i svečan prijem u *Marijinu kongregaciju*". Članice su stale pod Marijinu zastavu. Upravitelj je najprije izrekao propovijed, a potom je uslijedio sam čin svečanoga primanja: otpjevana je himna *Marijina smo djeca*, zatim je slijedio blagoslov s presvetim i na svršetku zaključna pjesma *Tebe Boga hvalimo*. Potpisani su Hinko Brnetić, nadstojnica Margarita Mavro i tajnica Ivanka Grandić. Na prvoj sjednici, koja je i naslovljena *Izbor novog poglavarstva Marijine kongregacije*, izabrane su kao nadstojnica Margarita Mavro, asistentica Milka Marenčić, tajnica Ivanka Grandić i blagajnica Marija Lovrović. Dogovorili su se da će imati sastanak svake druge nedjelje i jednom mjesečno zajedničku pričest. Za godinu 1928. stoji kako je prečasnii gospodin upravitelj imenovao Mariju Lovrović za asistenticu umjesto Milke Marenčić koja je svojevremeno istupila iz kongregacije isto kao i Mira Bernić, najavio je primanje novih kandidatkinja. Za 1929. primljene su kandidatkinje Ana Mošunić i Marija Ventura i još pet novih kandidatkinja.

¹⁰ Travestirani su likovi česti u talijanskome, elizabetinskome i španjolskome kazalištu i obično su ispod kostimiranoga ruha bili muškarci. U drugoj polovici 19. stoljeća pojavljuju se žene u muškim ulogama u *music-hallu* kao prihvatljiva izvedbena praksa. Više o tomu u Čale Feldman (2001: 75).

¹¹ O položaju žena više u mojem radu "Ženski red u jednoj pučkoj drami s otoka Silbe", rukopis.

ukradena kći kao i njezina majka opraštaju ženi koja je ukrala dijete *jer nama to naša vjera nalaže*. Jasno je naglašena poruka kako djevojčica koja je odrasla u kršćanskome ozračju ima potrebu i dalje odlaziti na *službu božju*.

U predstavi *Nađena kćerka* glumile su i Elvira Bogdanić, Bruna Lovrović, Josipa Matulina. Kazivačica Vjekoslava Lovrin jako se dobro sjeća kostima koji je imala Kornelija (Marica Lovrović). Naime, bila je odjevena u *žuti starinski kaput koji se kopčao od vrata pa skoro sve do poda*.

Radnja predstave *Nađena kćerka* ima tipičan melodramatski sadržaj jer je glavna junakinja bespomoćna djevojka koja živi pod krovom svoje majke koja je uzalud traži. Inače, u melodramama uvijek postoji neka tajna, kompozicija se temelji na naglim preokretima te izmjenama sretnih i nesretnih epizoda i tek na kraju sve završava sretno. Dominiraju junaci sa snažnim izražajnim emocionalnim vezama, najčešće su to materinski osjećaji koji se drastično kidaju, a zaplet potiče zavist, sebičnost ili osvetoljubivost. U drami *Nađena kćerka* nazočna je moralizatorska tendencija poučavanja u kojoj se junaci tješe i kažnjavaju. Kazivačice su znale naizust sentencije u kojima su se sintetizirale pojave u životu. Junacima je melodrame svojstven strastven patetičan i krajnje ekspresivan govor pun emocija. Karakterne su crte oštro izvučene i naginju ka *psihološkom primitivizmu*, a njegova funkcija je gledateljima jasna i dramski jednostavna. U drami dominira načelo kontrasta jer se spajaju sudbine likova koji stoje na različitim razinama socijalne ljestvice. (Baluhati 1981: 428–449)

Tekst igrokaza *Strpljen spašen* pronašli smo u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu na kojemu je rukom dopisana godina 1911. i nije naveden autor. Iz sadržaja predstave saznajemo kako je bratić iz Kaira poslao gospođi Matildi (Margarita Mavro) paket u kojemu se nalazila *najfinija i najizvrsnija Mokka-kava*. Ona odmah poželi popiti kavu i zapovjedi svojoj sluškinji Marijetti (Vjekoslava Baćilo) da skuha kavu. Gospođa Matilda nikako nije u miru mogla popiti kavu jer su je ometali najprije Kramarica koja je dosadno prodavala različite tričarije, potom ljudi koji su zamijenili njeno prezime Vrzić sa susjednim prezimenom Trzić i na kraju je još došla i Bara kojoj je gospođa Terzić nešto dužna. Kava se u međuvremenu ohladila pa je Marijetta popila kavu misleći kako gospođa ne želi ohlađenu kavu. Međutim, gospođa Matilda pozove susjedu Rozaliju Trzić na kavu. Kada je sve pred njom bilo servirano, *ona uzme kannu, da si ulije kavu i skoči ljutito*. Zbog popijene kave Marijetta dobije otkaz. Drugi čin se događa u uredu za zapošljavanje. Službenica Jaroslava Prelić (Milka Marinić) pokušava saslušati ljude i naći im posao. Pred nama se nižu ljudi različitih profila koji traže posao. Fani, kći dvorskoga kočijaša, bira posao i ljuta je na barunicu jer ju je otpustila zato što je isprobavala njezine šešire. Potom se pojavljuje učiteljica engleskoga koja ne zna hrvatski. Kazivačica se sjeća glumice Meri Baćilo koja je glumila englesku učiteljicu i govorila pola *engleški* pola *harvaški*. Gospođa Stana je tražila posao za sebe i svojega muža. Oni biraju posao jer su bez djece pa ne žele da je zgrada visoka, žele da nema puno djece u zgradi, zanimaju se je li svjetlo *elektrika* ili *gasbeleitung*. Na kraju se pojavljuju u isto vrijeme i Matilda koja traži kuharicu i Marijetta koja traži zaposlenje. Službenica iznosi poruku kako *nema savršenih ljudi koji nikada nikome ne bi nikakve neprilike bilo hotice, bilo nehotice načinili... Već godine i godine slušam te tužbe, pa kad sve*

to promislim, dolazim do zaključka, da je najbolje, da se svi skupa držimo one naše hrvatske strpljen spašen. (Drugi čin, 12. prizor)

Na pozornici su bile *kvinte*¹², pokretne bočne kulise na kojima su bile nacrtane soba i s druge strane kuhinja. Moramo napomenuti da na pozornici gdje su uvježbavali i izvodili predstave postoje bočne kulise i prospekt, a sve se to može pomicati i okretati. Kazivačice napominju kako je sluškinja imala *škufiju*¹³ kao kuharice. U predstavi su govorili kako kaže kazivačica *književni* i učila ih je časna koja je došla iz Slovenije i dugo bila na Silbi. Zanimljivo je da u tekstu koji smo pronašli u Sveučilišnoj i nacionalnoj knjižnici sluge govore kajkavski. Kazivačica se ne sjeća da su govorili kajkavski pa možemo pretpostaviti da su se tekstovi prilagođavali potrebama izvođača, ali i publike.

Pretpostavljamo kako je drama pisana za žensko društvo jer se pojavljuju samo ženski likovi, dok su u predstavi *Smrt Janje* žene glumile muškarce. Nismo ušli u trag samoj drami iako je u katalogu Sveučilišne i nacionalne knjižnice evidentirana drama pod imenom *Sveta Janja* autora Paje Vidakovića. Sa sigurnošću ne možemo tvrditi da je riječ o istoj drami.

Po pričanju kazivačice radnja se događa u Rimu. Jedan se poganin zaljubio u Janju koja je bila kršćanka. Kazivačica se sjeća replika pojedinih likova:

Kornelija: (govori mužu) Ah, sina ti nemaš više.

Simfonijon: Što? Zar je mrtav?

Kornelija: Tek što nije mrtav. Na smrt je obolio.

Simfonijon: Pozovite liječnika!

Kornelija: Jedan liječnik bio bi vrstan da mu povрати zdravlje, a taj se krati.

Simfonijon: Zar liječnik da se krati? Korbačem ga dotjerajte bolesniku! Zar da sin jednog pretvora umre jer se liječniku ne mili doći?

Kornelija: Ne nagli se. U ovom je slučaju slaba tvoja ruka. Poznaš li djevicu Janju? Nježnu kćer Publijevu. Naš se sin u nju zaljubio i uprosio njenu ruku, a ona ga, molim te, sramotno odbila. Ona tvrdi da ju je zaprosio drugi prosac. Tako lijep, tako plemenit kojim na ovom svijetu nema premca. I toga prosca ona upravo obožava.

U predstavi se pojavljuju vestalke koje nagovaraju Janju da se uda, ali ona želi radije život darovati Isusu. Vestalke su glumile Nina Rajković i Bruna Lovrović. Proslov je govorila Vjekoslava Bačilo, Korneliju je glumila Margarita Mavro, a Sinforijona Jovanina Grandić. Bile su odjevene kao Rimljanke obavijene svilom.

¹² *Kvinta*, naziv za bočnu kulisu koja se može okretati nismo pronašli u *Hrvatskom kazališnom nazivlju* (Škavić 1999).

¹³ Kazivačica je mislila na platnenu kapicu bijele boje što su obično nosile kuharice. Međutim, *škufija* je danas naziv za platnenu kapicu koju nose mala djeca, <http://hrvatski.enacademic.com/3961/%C5%A1kufija> (pristup ostvaren 16. 9. 2017.), a može biti dio narodne nošnje. Kao dio narodne nošnje s otoka Mljeta spominje se *škufija*. http://www.mljet-online.com/hr/mljet/folklor_hr.htm (pristup ostvaren 16. 9. 2017.)

U predstavi je *Smrt Marijina* Nina Rajković glumila Gospu. Pored Gospe bila su nazočna i četiri anđela i kazivačica se sjeća kako je jednoga anđela glumila Zorka Baćilo. Svi su bili odjeveni u duge bijele haljine, anđeli su imali krila i vrpce u glavi. Radnja se događala oko Kristova groba, naime Marija s anđelima dolazi pred grob u kojemu nisu našle pokopanoga Isusa.

Pored ozbiljnih tema u silbenskoj Zadruzi¹⁴ davale su se jednočinke-šale, oblici komedije jednako tradicionalne kao i pučke komedije. To su bile najjednostavnije komedije zabune, lakoga komediografskog stila, koje su se koristile samo za zabavu. Kazivačica nam je Vjekoslava Baćilo ispričala komične igre: *Dvije Gluhe*, *Začarana Čorba*, *Začarana Svijeća*. Naime, uz ozbiljnu predstavu, kazala je Vjekoslava Lovrin, davale su se i šaljive, a njoj je *bolje pristajao šaljivi komad*. Između ozbiljnoga i komičnoga je dijela obično bila pauza.

U predstavi *Dvije gluhe* glumile su Vjekoslava Baćilo i Nina Rajković. Sama izvođačica Vjekoslava Lovrin priča kako je to bila vrlo jednostavna radnja: *Ja govorim jedno, a ona meni drugo odgovara. Uvijek je bio nesporazum. Riječ je o šali, a cilj je bi da se publika smije*.

U drugoj scenskoj igri, koja se zove *Začarana čorba*, glavna je junakinja voljela *lizati teće* pa su je ukućani htjeli nasamariti. Jela je juhu u koju su umjesto brašna stavili gips. Rekli su da ću umrijeti pa se počela *spovidati* kako je ukrala časnim sestrama salatu, don Riku jednu košaru grožđa u Pocukmarku. I tako, dok se previjala, jedna od ukućanki joj je kazala da je to šala *i da se okaniš svih zla i svih običaja*.

U komičnoj igri *Začarana svijeća* nije se mogla ugasiti svijeća. Svi su puhali i nikako nisu uspijevali ugasiti svijeću. Pozvali su susjeda, pa *sakreštana* i ni oni nisu uspjeli ugasiti svijeću. Na kraju je došao fratar koji je prstima ugasio svijeću. I u ovoj su šali žene glumile muške uloge. Glavna je junakinja bila Vjekoslava Baćilo, susjedu je glumila Jovanina Marinić, fratra Nina Rajković i sakreštana Marica Lovrović. Kazivačica se Vjekoslava Lovrin sjeća detalja kako se svijeća nehotice ugasila i kako su se tu našle šibice pa je ona svijeću ponovo upalila i nitko nije primijetio.

Sasvim drugačiju komediju pripremala je *Maještra Slovenka*. Ona se odlučila za tekst *Novi Romeo*, lakrdiju u jednome činu prema tekstu Roberta Hertwiga. Glavne su junakinje teta Leonora (Vjekoslava Baćilo) i njezina nećkanja Paula (Milka Marinić). Od muških se likova pojavljuju profesor doktor medicine Ivan Stein, profesor anatomije (Gajetan Rasol) i njegov sluga (Mario Lovrović), potom se spominje još sluga Izidor kojega je glumio Ante Kuljerić i sobarica Ivka koju je glumila Dora Gašparović.

Profesor piše ljubavno pismo mladoj djevojci pa mu se prolije tinta i *zamrčeno pismo* baci u koš te napiše novo pismo. Sluga pronade *zamrčeno pismo* i pošalje ga staroj teti. Došla su dva posve jednaka pisma. Teta je bila uvjerena da upravo nju prosi profesor, a na kraju doznaje da je prosi sluga, a ne profesor. Kada sazna istinu,

¹⁴ Na prvome katu zgrade u kojemu je bila smještena Poljoprivredna zadruga nalazi se pozornica i gledalište i Silbenjani to mjesto nazivaju Zadruga.

sruši se u nesvijest. *Na kraju su svi nekako bili razočarani*, zaključila je kazivačica. U ovoj su predstavi ženski likovi bili odjeveni u crne plišane suknje, a u kosi su imale puno češljeva. Kazivačica se Vjekoslava Lovrin pohvalila da su njoj najviše pljeskali jer je bila najbolja.

Novi Romeo komedija je zabune temeljena na humornoj situaciji u kojoj sudjeluju shematizirani likovi tradicionalne pučke i salonske komedije. U neodređenome prostoru nalaze se naivke i naivci koji se susreću s nesprenjakovićima. Uočljiv je izostanak ironije i satiričnosti koje bi se odnosile na suvremene konkretne političke i društvene pojave. U komediji, koju je autor nazvao lakrdija *Novi Romeo*, dominira motiv ljubakanja i zavođenja, a tema braka ili površne erotike s motivima naivnosti, kojima se željelo ugoditi publici, dominirao je zagrebačkom scenom između dva rata. Ne prepoznamo ni jednog autora, ni jedan tekst na amaterskoj silbenskoj sceni, a bili su to prema navođenju Vide Flaker: Petar Petrović Pecija, Joza Ivakić, Milutin Nehajev, Josip Kulundžić. Na zagrebačkoj se sceni prvi put pojavljuje *Diogeneš* Tituša Brezovačkoga, Kalman Mesarić, Petar Preradović mlađi, Tito Strozzi, Milan Begović, Viktor Car Emin, Gene Senečić. (Flaker 1992 : 180)

Igrale su se i predstave *Snjeguljica i sedam patuljaka* i *Sveti Mikula* koje je također uvježbala *Maještra Slovenka*. O predstavi nam je ispričala kazivačica. Na početku prvoga čina udovici u crnini (Vjekoslava Baćilo) koja ima dvoje djece (Slavo Baćilo i Ređina Matešić) dolazi u posjet sveti Mikula (Slavko Matulina) pitajući je *što je tvoja želja*, a ona odgovara *želim veliki sveće da me izmoliš od Boga da mi budu živa i zdrava djeca za kojih se moram truditi i mučiti da mi postanu dobra djeca*. Nakon toga monologa sveti Mikula daruje udovicu i njezinu djecu. U drugome činu na pozornici je sveti Mikula i dijeli ostaloj djeci darove. Krampus (Josip Marinić) bio je na pozornici vodeći računa jesu li sva djeca dobra. U predstavi je nastupio crkveni pjevački zbor koji je pjevao pjesmu koju je napisala učiteljica Marija Cibelić:

*O Nikola mili sveće
Prijatelju male djece
Dođi doli sa nebesa
Gdje je izvor svih čudesa
Na moru nam mornare štiti
Pa će zdravi kući priti*

Svrha je predstave bila skupiti novac za dječje darove. Publika nije kupovala ulaznice, nego su davali dobrovoljni prilog od kojega su se kupili darovi za djecu. Nakon predstave sveti je Mikula djeci dijelio darove koji su bili već ranije pripremljeni.

Učiteljica Marija Cibelić uvježbala je predstave *Katarina Zrinska u tamnici* i *Proslava hrvatske himne*. O ovim predstavama kazivačice nisu ništa znale reći jer one nisu sudjelovale u njihovim izvođenjima, ali su se sjećale da su nastupali Marica Supićić, Pero Grandov i Lino Bonicioli.

Kazivačice su napomenule kako bi se na početku predstave prepričavao sadržaj cjelokupne predstave i to su nazivali *proslav*. Plaćala se ulaznica, a novac bi se namijenio za dobrobit sela. Kazivačica je Vjekoslava Lovrin napomenula kako su dosta vježbale jer je trebalo znati *naglašavati i upadati*. Uglavnom se vježbali u *Zadruzi* gdje su i davali predstave. Djevojke su glumile do udaje. Nije glumila ni jedna udana žena. Zanimljiva su razmišljanja Vjekoslave Baćilo koja kaže:

Ako želiš da ispadne dobro, ne smiješ misliti na sebe nego na onu koju glumiš. Nikada se ne smiješ zablenući. Kada trebaš nešto dodati, dodaj. Trebaš se snaći. Ako imaš snagu, dobro je. Ako nemaš, onda stoj doma. Govorili su mi kako me nije bilo sran previjati se. Mene to nije bilo sran. Ako ću nešto igrati, ja se preselim u to kao da je to istina. Ne ono površno. Ne možeš glumiti ako misliš na sebe. Trebaš se preseliti u ulogu koju predstavljáš. Inače neće ti ispasti dobro.

ZAKLJUČAK

Kazalište je najljudskija i najuniverzalnija umjetnost jer djeluje na pozornici i u svakodnevnome životu. Stoga smo pristupili kazališnomu amaterizmu na Silbi u cjelini. Govorili smo prvenstveno o sadržaju predstava jer su nas na to navodile kazivačice, ali i o načinu učenja uloga, izgledu pozornice i kostimima. Silbenski amaterizam nije se nadovezivao na *seljačke predstave* jer silbenskomu načinu života to nije bilo blisko, već je krenuo sasvim drugim putem. Prigrlili su tekstove koji su sačinjavali lakši repertoar hrvatskih stalnih i putujućih kazališta. Među nabrojenim tekstovima koji su se izvodili u okviru Seljačke sloge spominje se tekst *Strpljen spašen* koji se izvodio u Silbi. I u melodramatskim i komičnim predstavama dominantna je bila prosvjetiteljska ideja bez obzira što su djelovali načinom na koji se kazalište prakticira na najbezbržižnijoj i najnaivnijoj razini. (Čale Feldman 1995: 249) Silbenski glumci-amateri propagirali su moralne zasade Marijine kongregacije i tako je kazalište postalo izrazito tendenciozno.

Na kraju možemo zaključiti kako je okupljanje mladih ljudi oko samostana ili u crkvi stvorilo vrlo živi dramski amaterizam koji se nije pojavio na susjednim otocima. I na drugim su otocima živjeli pobožni ljudi, ali ih nije nitko uspio okupiti i organizirati.

IZVORI

Hertwig, Robert. 1905. *Novi Romeo*. Lakrdija u jednom činu, preveo J. Romanić, Zagreb: Tisak i naknada knjižare I. Hertman (st. Kugli).

Strpljen spašen. *Igrokaz u 2 čina*. 1911. Zagreb: Tisak i naknada knjižare I. Hertman (st. Kugli).

LITERATURA

- Baluhati, Sergej. 1981. "Prema poetici melodrame", u: Miočinović, Mirjana (ur.). *Moderna teorija drame*. Beograd: Nolit: 428–449.
- Baković, Davor. 1956. "Naši glavni otočki sirevi". *Mljekarstvo, časopis za unapređenje proizvodnje i prerade mlijeka* 6, 2: 180–183.
- Baković, Davor. 1962. "Tehnologija Silbanskog i Olipskog sira". *Mljekarstvo, časopis za unapređenje proizvodnje i prerade mlijeka* 12, 3: 56–58.
- Batušić, Nikola. 1978. *Pučki igrokazi XIX stoljeća (uvodna studija)*. PSHK, knj. 36. Zagreb: Nakladni zavod MH: 7–31.
- Bošnjak, Radovan. 1961. "Silba. Društveno-geografsko značenje". *Geografski glasnik* 23: 19–36.
- Čale Feldman, Lada. 1995. "Prolegomena istraživanja hrvatskog Amaterskog kazališta: Primjer izbjegličkih radionica". *Narodna umjetnost* 32, 2: 235–252.
- Čale Feldman, Lada. 2001. *Euridikini osvrti*. Zagreb: Naknada MD.
- Derđ, Zdenka. 2006. *Zbornik drama i predložaka za igru Autorskog i alternativnog kazališta 2003. – 2004., Uvodna napomena*. Zagreb: Centar za kulturu i informacije Maksimir – Alternativna kazališna scena: 11–68.
- Flaker, Vida. 1982. "Obilježja hrvatske međuratne komediografije". *Dani hvarskog kazališta, građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* 9, 1: 177–197.
- Jurić, Ljubomir. 1910. *Silba*, Zadar: Brz. "Katol. Hrvat. tiskarne".
- Lukić, Darko. 2016. *Uvod u primijenjeno kazalište. Čije je kazalište*. Zagreb: Leykam international: Akademski dramska umjetnost.
- Krušić, Vladimir. 2013. Kazalište seljačke sloge – od "narodne prosvjete" do stranačke promidžbe. *Hrvatski* 11, 2: 57–86.
- Maraković, Ljubomir. 1929. *Pučka pozornica*. Zagreb: Književno društvo svetog Jeronima.
- Starešina, Petar. 1971. *Pomorstvo Silbe*. Zadar: Institut JAZU u Zadru.
- Šarinić, Ivo. 1926. "Kazalište i kazališna umjetnost". *Seljačka prosvjeta* 1, 1–2: 31–38.
- Škavić, Đurđa. 1999. *Hrvatsko kazališno nazivlje*. Zagreb: Hrvatski centar ITI-UNICEF.
- Vigato, Teodora. 2014. "Ženski red u jednoj pučkoj drami s otoka Silbe" (izlaganje). 6. hrvatski slavistički kongres (Vukovar i Vinkovci, 10. – 13. rujna 2014.).

INTERNETSKI IZVORI

- Hrvatski jezični portal. <http://hrvatski.enacademic.com/3961/%C5%A1kufija> (16. 9. 2017).
- Mljet online. com. http://www.mljet-online.com/hr/mljet/folklor_hr.htm (16. 9. 2017).

DRAMATIC AMATEURISM ON THE ISLAND OF SILBA

The girls of St Mary's congregation trained and successfully performed amateur theatre plays between the First and the Second World War. The narrators Vjekoslava Lovrin and Josipa Matulina in their old ages remembered contents of the plays, actors of some roles, costumes they were dressed in and the look of the stage. They remembered well shows: *Daughter Found*, *Be Patient, Be Saved*, *The Death of Janja*. They mentioned humorous one act plays: *Two Deaf Women*, *Magic Soup* and *Magic Candle*. The teacher Angela Žorž trained the show *New Romeo* with female and male amateur actors and at the same time, she directed occasional plays *Snow White and Seven Dwarfs* and the play *St Clause*. Repertoire specificity of Silba amateur shows is based on melodrama and romantic comedies. The authoress of this article watched amateurism on Silba in context of everyday life in order to explain causes of origin of isolated and specific drama expression.

KEY WORDS: *dramatic amateurism, St Mary's congregation, everyday life on Silba*